

УДК 061.5 : 368.892 : 364.013

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ТА ЇЇ ОПЛАТА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ І СПІВВІДНОШЕННЯ

Л.В. Лопотан

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

Анотація. Продуктивність праці та її оплата є взаємозумовленими економічними категоріями, співвідношення між якими характеризує можливості для розширеного відтворення, ефективного виробництва сільськогосподарської продукції з меншими витратами, але високим рівнем матеріального стимулювання. В статті проаналізовано досягнутий рівень продуктивності праці та її оплати в сукупності аграрних підприємств адміністративного району області в динаміці. Виявлено основні тенденції зміни цих показників та вплив факторів, що їх формують. Досліджено співвідношення темпів зростання продуктивності праці та її оплати.

Ключові слова: продуктивність праці, заробітна плата, коефіцієнт співвідношення.

Вступ. Продуктивність праці є одним з загальновизнаних показників, який характеризує ефективність функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта. В ньому акумулюється в тісному поєднанні ефективність використання робочої сили, земельних, матеріально – технічних та фінансових ресурсів. Заробітна плата виступає у ролі домінуючого чинника зацікавленості працівників у результатах своєї праці та її продуктивності, і є статтею витрат на виробництво продукції. Ці економічні категорії взаємообумовлені, їх взаємозв'язок характеризує рівень відповідності темпів зростання заробітної плати і продуктивності праці: чим вищі темпи підвищення продуктивності праці, тим ширші можливості на підприємстві для зростання оплати трудового внеску працівників, зайнятих у виробництві, й навпаки. За таких умов підприємства мають змогу вести розширене відтворення, виробляти достатню кількість продукції з найменшими витратами, водночас підвищуючи розміри матеріального стимулювання. Вивчення їх стану загалом і тенденцій кожного зокрема, а також співвідношення зазначених показників, особливо в динаміці, є важливим завданням економічної науки на макрорівні і на рівні підприємств, де відбувається формування як оплати праці, так і її продуктивності.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні, методичні і прикладні аспекти

питання продуктивності праці та її оплати в аграрних підприємствах висвітлені в працях багатьох провідних вчених. Так, вагомий внесок у дослідження зазначених питань внесли такі провідні вчені: О.А. Бугуцький, Д.П. Богиня, О.А. Грішнова, В.С. Дієсперов, А.М. Колот, В.Д. Лагутін та інші.

Проблемам ефективності праці у сільському господарстві, мотивації та соціальної політики в Україні присвячено праці видатного вченого економіста – аграрія О.А. Бугуцького [1].

Богинею Д.П. у свої дослідженнях на системній основі розкрито теорію людського капіталу, охарактеризовано проблеми якості робочої сили, освіти та професійної підготовки, наведено теоретичні відомості про ринок праці, населення та людські ресурси суспільства, зайнятість населення та безробіття, організацію, ефективність, оплату та нормування праці як основу її організації [2].

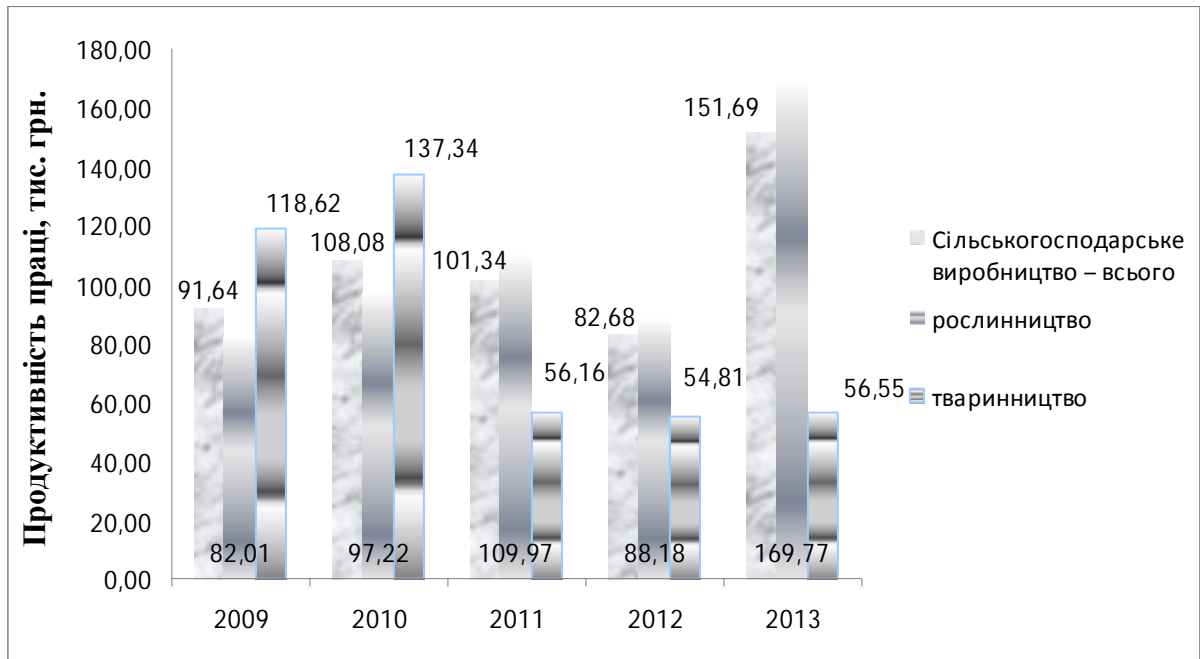
Грішнова О.А. розкриває проблеми людського розвитку, людського капіталу, самореалізації людини на ринку праці [3].

Вивчення та узагальнення праць науковців засвідчує, що вченими досліджено багато напрямів цієї актуальної проблеми, водночас не втрачає свої актуальності дослідження досягнутого рівня продуктивності праці та здійснення кількісної оцінки впливу чинників, що її визначають.

Метою дослідження є проведення аналізу досягнутого рівня продуктивності праці та її оплати в аграрних підприємствах Роздільнянського району Одеської області в динаміці та визначення співвідношення темпів зростання продуктивності праці та її оплати.

Результати досліджень. Продуктивність праці є неодмінною умовою розвитку аграрного виробництва, вираженням загального економічного закону та відображенням певної соціально-економічної ефективності використання праці. Виступаючи одним з головних показників ефективності сільськогосподарського виробництва, продуктивність праці виражає досягнення певного результату за відповідних витрат трудових ресурсів. Основним показником, що характеризує продуктивність праці є виробництво валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) з розрахунку на одного працівника, зайнятого у сільськогосподарському виробництві. Рівень та динаміку продуктивності праці по аграрних підприємствах Роздільнянського району Одеської області наочно ілюструє рисунок 1.

Протягом 2009 - 2013 рр. у рівні продуктивності праці спостерігаються значні коливання по роках. Найзначніше зниження продуктивності праці мало місце в 2012 р., а найбільше зростання - в 2013 р. Аналіз абсолютної зміни швидкості за всі роки дослідження, показує що для розглядуваного періоду

Рис. 1 Продуктивність праці в аграрних підприємствах Роздільнянського району Одеської області за 2009 - 2013 рр.

характерною є зміна знака абсолютної швидкості, що свідчить про нерівномірність зміни рівнів продуктивності праці в аграрних підприємствах Роздільнянського району (табл. 1).

Таблиця 1

Показники динаміки продуктивності праці в аграрних підприємствах Роздільнянського району Одеської області

Роки	Продуктивність праці, тис. грн.	Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту, тис. грн.
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	
2009	91,64	0,00	-	100,0	-	0,0	-	-
2010	108,08	16,43	16,43	117,9	117,9	17,9	17,9	0,916
2011	101,34	9,70	-6,73	110,6	93,8	10,6	-6,2	1,081
2012	82,68	-8,97	-18,67	90,2	81,6	-9,8	-18,4	1,013
2013	151,69	60,05	69,02	165,5	183,5	65,5	83,5	0,827

Цифровий матеріал таблиці 1 дає підстави зробити висновки, що досягнутий рівень продуктивності праці в сільському господарстві району не відповідає ні наявним природним та матеріальним ресурсам, ні сучасним вимогам. А обчислені середні показники динаміки свідчать, що в середньому щороку з розрахунку на одного працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, одержували 107,0 тис. грн. валової

продукції. Протягом 2009 - 2013 рр. середня продуктивність праці в сільському господарстві району щороку зростала на 15,0 тис. грн., або 13,4 %.

Продуктивність праці працівників, зайнятих в галузі рослинництва, протягом цього ж періоду в середньому щорічно збільшувалась на 21,9 тис. грн., або 20,0 %, а тваринництві - навпаки знижувалась на 15,5 тис. грн., або 16,9 %.

За розрахунками визначено, що приріст продуктивності праці в аграрних підприємствах Роздільнянського району на 92,45 % зумовлений вивільненням працівників (протягом періоду дослідження спостерігається поступове зменшення середньорічної чисельності працівників, всього на 637 осіб), а зменшення обсягів виробництва валової продукції у звітному році забезпечило зниження продуктивності праці на 26,92 %.

Для оцінки якості зростання показників продуктивності праці в аграрних підприємствах Роздільнянського району, обчислено коефіцієнт випередження, який становить 1,92. Це вказує на те, що в досліджуваних господарствах темпи зростання продуктивності праці практично у 2 рази переважають темпи зростання обсягів виробництва валової продукції. Враховуючи, що кількість зайнятих у сільському господарстві району, має стійку тенденцію до зменшення, а робочий день законодавчо регулюється, то стає очевидним, що маса праці в аграрних підприємствах також має тенденцію до зменшення, а таке зростання продуктивності праці зумовлено її інтенсивністю. Але інтенсивність праці не можна розглядати як компенсуючий фактор, оскільки вона має раціональні межі, встановлені відповідно до фізичних і психічних можливостей людини. Тому в аграрних формуваннях району необхідно зосередити зусилля на формування оптимальної чисельності кадрового потенціалу.

У сучасних умовах основним інструментом стимулювання продуктивності праці працівників у сільському господарстві виступає її оплата. Оплата праці як система економічного стимулювання орієнтує виробничий персонал на пошук і реалізацію резервів росту продуктивності, підвищення якості та зниження собівартості продукції. Тому розглядаючи продуктивність праці як ефективність виробничої діяльності людей у процесі створення матеріальних благ і послуг, необхідно проаналізувати і рівень оплати праці як важливого складника частини витрат на виробництво та основи її для мотивації.

Як свідчать дані таблиці 2, середньорічна оплата праці одного працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, в динаміці за 2009 – 2013 рр. поступово та рівномірно зростає. За період дослідження рівень зарплатомісткості виробництва продукції сільського господарства в районі коливається в межах 0,09 - 0,12 грн. з розрахунку на 1 грн. вартості валової

продукції.

Таблиця 2

Рівень та динаміка середньорічної оплати праці 1 працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. до 2009 р., %
Середньорічна оплата праці 1 працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві	9619	10544	12075	14605	13116	136,4
в т. ч. в рослинництві	8961	9340	11929	14509	12605	140,7
тваринництві	11464	13787	12838	15091	15807	137,9
Зарплатомісткість виробництва продукції сільського господарства, грн.	0,10	0,10	0,12	0,18	0,09	82,4
в т. ч. в рослинництві	0,11	0,10	0,11	0,16	0,07	68,0
тваринництві	0,10	0,10	0,23	0,28	0,28	в 2,9 рази
Зарплатовіддача, грн.	9,53	10,25	8,39	5,66	11,57	121,4
в т. ч. в рослинництві	9,15	10,41	9,22	6,08	13,47	147,2
тваринництві	10,35	9,96	4,37	3,63	3,58	34,6

Суттєве зростання показника у 2012 р. зумовлено складним економічним становищем та недоотриманням врожаїв внаслідок природно - кліматичних умов. Високий рівень зарплатовіддачі свідчить про низький рівень оплати праці та зумовлений таким негативним чинником, як скорочення кадрового потенціалу аграрних підприємств району, що негативно впливає на їх кадрову безпеку. Оцінюючи середньорічні коефіцієнти зростання показників за 2009 - 2013 рр. слід відмітити зниження зарплатомісткості та зростання зарплатовіддачі.

Теоретично, позитивна динаміка зниження зарплатомісткості виробництва сільськогосподарської продукції є перевагою для розвитку галузі, але за умови належного або випереджаючого зростання продуктивності праці. Однак, для досліджуваної сукупності аграрних підприємств Роздільнянського району, це пояснюється як умовне зростання продуктивності праці внаслідок суттєвого вивільнення працівників та низького рівня капіталоозброєності праці.

Співвідношення між темпами зростання продуктивності праці та реальною заробітною платою є однією з основних макроекономічних пропорцій. Практика господарювання на ринкових засадах підтверджує ту незаперечну істину, що ефективність агробізнесових структур залежить передусім від компетентності та творчої активності працівників. Отже, оплата праці може бути як наслідком, так і фактором ефективності. В цьому випадку

зв'язок заробітної плати і продуктивності праці, сприймається у двох проявах: із підвищенням продуктивності праці заробітна плата повинна підвищуватись, темп зростання продуктивності праці повинен перевищувати темп зростання заробітної плати.

В аграрних підприємствах Роздільнянського району протягом досліджуваного періоду як продуктивність праці, так і її оплата мають тенденцію до зростання (табл. 3).

Таблиця 3

Співвідношення продуктивності та оплати праці в аграрних підприємствах Роздільнянського району

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Коефіцієнт зростання (ланцюговий): продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві	1,179	0,938	0,816	1,835
в т. ч. в: рослинництві	1,185	1,131	0,802	1,925
тваринництві	1,158	0,409	0,976	1,032
Коефіцієнт зростання (ланцюговий) середньорічної оплати праці працівників, зайнятих в сільськогосподарському виробництві	1,096	1,145	1,210	0,898
в т. ч. в: рослинництві	1,042	1,277	1,216	0,869
тваринництві	1,203	0,931	1,175	1,047
Коефіцієнт співвідношення продуктивності праці та її оплати в сільськогосподарському виробництві	1,076	0,819	0,674	2,043
в т. ч. в: рослинництві	1,137	0,886	0,659	2,216
тваринництві	0,963	0,439	0,830	0,985

Проте темпи зростання продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві випереджають темпи зростання її оплати лише у 2010 та 2013 рр. Середньорічний темп зростання продуктивності праці за 2009 – 2013 рр. становить 1,134, а оплати праці – 1,081. Коефіцієнт випередження за період дослідження має значення – 1,05, в тому числі в рослинництві – 1,10, в тваринництві – 0,77. За такого співвідношення в досліджуваних аграрних підприємствах відсутня можливість для ведення розширеного відтворення, працюючі не зацікавлені у результатах своєї праці, частка витрат на оплату праці у виробничій собівартості продукції незначна та практично не змінюється.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами дослідження встановлено, що в досліджуваних аграрних підприємствах району продуктивність праці як визначальний критерій забезпечення ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств, має низький рівень, а основою її зростання в динаміці за досліджуваний період слугувало вивільнення

працівників. Кількісна оцінка співвідношення зростання темпів продуктивності праці та її оплати свідчить, що доцільне випередження не реалізовується, формування механізмів оплати праці в цих підприємствах не залежить від результатів діяльності. На обґрунтування шляхів забезпечення прогресуючого росту продуктивності праці та її оплати в аграрних підприємствах будуть спрямовані подальші дослідження.

Література

1. Бугуцький О.А. Продуктивність праці та фонд споживання в колективних аграрних підприємствах: наукові та прикладні аспекти / О.А. Бугуцький, Н.Т. Кучеренко; УААН, Ін-т аграр. економіки. - К.: ІАЕ УААН. - 1994. - 131 с.
2. Богиня Д.П. Основи економіки праці: Навч. посіб. для студ. екон. спец. / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова; Київ. екон. ін-т менеджменту. - К.: Знання-Прес, 2000. - 312 с.
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. – 5-те вид., оновлене. Затверджено МОН / О.А. Грішнова. - К., 2011. 390 с.

АННОТАЦІЯ

Лопотан Л.В. Производительность труда и его оплата в сельскохозяйственных предприятиях Одесской области: состояние, тенденции и соотношение

Производительность труда и его оплата являются взаимообусловленными экономическими категориями, соотношение между которыми характеризует возможности для расширенного воспроизводства, эффективного производства сельскохозяйственной продукции с меньшими затратами, но высоким уровнем материального стимулирования. В статье проанализированы достигнутый уровень производительности труда и его оплаты в совокупности аграрных предприятий административного района области в динамике. Выявлены основные тенденции изменения этих показателей и влияние факторов, которые их формируют. Исследовано соотношение темпов роста производительности труда и его оплаты.

Ключевые слова: *производительность труда, заработная плата, коэффициент соотношения.*

SUMMARY

Lopotan L.V. Labour productivity and payment for work at the agricultural enterprises of Odessa region: status, trends and relationship

Labour productivity and payment for work are interdependent economic categories, whose relationship characterizes opportunities for expanded reproduction, efficient agricultural production with lower costs but high material incentives. The article analyzes the current level of labour productivity and payment for work in the aggregate of agricultural enterprises of administrative region in dynamics. The basic trends in these indicator's change and the impact of the factors that form them have been found. The ratio of the rate of labour productivity growth and payment for work has been studied.

Keywords: *labour productivity, salary, coefficient of correlation.*